

การถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสมแก่กลุ่มเกษตรกร
ในเขตตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน

Transferring Knowledge in Planting Soil-Mixed Production to Farmer Group
in Area of Ban Thi Sub-district, Ban Thi District, Lumpoon Province

ถวัลย์ สวัสดิ์จิตต์¹

Tawan Sawatchid

ส่งเสริม แสงทอง²

Songserm Saengthong

Corresponding Author E-mail: tawansawattjid@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชน ปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกรและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสม ให้กับกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน และ 2) ศึกษาผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มเกษตรกรและชุมชน จากการผลิตดินผสมใช้เอง ประชากรเป้าหมายคือ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรจำนวน 20 ราย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ คือแบบสัมภาษณ์ บันทึกการสังเกตและใช้แบบประเมินความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรม

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกร และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสม ให้กับกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน พบว่า ชุมชนตำบลบ้านธิใช้ดินในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นระยะเวลา นาน ทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม ขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการรวมตัวของเกษตรกร จัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาด้านทรัพยากรในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า 1) การปลูกพืชเชิงสร้างปัญหาให้กับดินทำให้ดินเสื่อมโทรมขาดความสมบูรณ์ 2) เกิดแนวทางการฟื้นฟูปรับสภาพดิน 3) มีการพัฒนาอาชีพเกษตรกรจากการทำดินผสมออกจำหน่าย

2. ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มเกษตรกรและชุมชน จากการผลิตดินผสมใช้เอง พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ ทักษะในการผลิตดินผสม ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 2) ด้านเศรษฐกิจ ลดค่าใช้จ่ายจากการใช้สารเคมี และมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น 3) ด้านสังคมที่มีความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น ที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายช่วยเหลือ แบ่งปัน แลกเปลี่ยนนำไปสู่การแก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

คำสำคัญ: การถ่ายทอดความรู้, การผลิตดินผสม, เกษตรกร

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 2563

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาบ้านและชุมชน ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the community context, soil quality problems in agricultural plots and the process of transferring knowledge in soil mix production to farmers group at Ban Thi sub-district, Ban Thi district, Lamphun province and 2) Study the effect of the change on farmers and community from the production of self-mixing soil. The target population is 20 farmers group members. It is qualitative research. Tools used is an interview record observation and use the knowledge assessment form the training pre-test and post-test.

The research results found

1. Problems of soil quality in agricultural plots. And the process of transferring knowledge in the production of mixed soils. It was found that the Ban Thi sub-district community used the soil for monoculture crops. For a long time Deteriorate the soil condition lack of fertility. Therefore, there is a gathering of farmers organize a process for transferring knowledge in the production of mixed soils. Exchange knowledge and develop resources in the community.

2. Effects of changes to farmers and communities from the production of self-mix soil, it was found that there were three changes: 1) Knowledge and skill in soil mix production. That is environmentally friendly. 2) In the part of economy, it reduced costs from the use of chemicals and increased incomes. 3) Social strength of local farmers groups, that gathered together a network of assistance, sharing, exchange, leading to sustainable solutions and self-reliance.

Keywords: Knowledge transfer, Soil mix production, Farmer

บทนำ

บ้านธิ เป็นอำเภอขนาดเล็ก อยู่ทางตอนเหนือสุดของจังหวัดลำพูน แยกตัวออกจากอำเภอเมืองลำพูน มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์โบราณคดี รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกด้วย ประชากรส่วนใหญ่ มีอาชีพทางการเกษตร ประกอบด้วย ทำนา สวนลำไย เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชและเลี้ยงปลาได้ ข้อมูลจาก กรมการปกครอง (2559) จากการทำเกษตรด้านการเพาะปลูกส่งผลให้ดินตามธรรมชาติ เกิดการเปลี่ยนแปลง ดินมีสภาพที่เสื่อมโทรมขาดความสมบูรณ์ต่อการทำการเกษตร คุณสมบัติทางเคมีของดินมีสภาพเป็นกรดสูงหรือมีความเค็มสูง สภาพทางด้านกายภาพของดินมีการสูญเสียโครงสร้างเกิดการอัดตัวแน่นขาดความโปร่งพรุน ความอุดมสมบูรณ์หรือปริมาณธาตุอาหารที่ลดลงและอยู่ในสภาวะไม่สมดุล ด้วยการทำการเกษตร เพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวชนิดใดชนิดหนึ่งซ้ำติดต่อกันเป็นเวลานานโดยไม่มีการปรับปรุงดินบำรุงดิน เมื่อดินเสื่อมสภาพก็ไม่สามารถนำมาใช้ได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้ปลูกพืชในแต่ละชนิด ทำให้เกษตรกรตำบลบ้านธิ มีค่าใช้จ่ายในต้นทุนการเกษตรสูงมากขึ้น เพราะต้องใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น เช่นการใช้ปุ๋ยเคมีในการบำรุงต้นลำไย หรือข้าวในนา ผลผลิตไม่องงาม มีความเสี่ยงต่อการขาดทุนในที่สุด หรือรายได้ที่ได้มาก็ไม่คุ้มกับการลงทุนที่จ่ายไป

กรมส่งเสริมการเกษตรได้มีนโยบายให้กองส่งเสริมการอารักขาพืชและจัดการดินปุ๋ย ดำเนินงานโครงการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิต ปี พ.ศ.2557 – 2558 โดยอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเห็นชอบ และมอบนโยบายให้เจ้าหน้าที่สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตทุกเขต สำนักงานเกษตรจังหวัด โดยจัดตั้งเป็นศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน ข้อมูลจากกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2561) เพื่อเป็นหน่วยปฏิบัติการในพื้นที่ที่บริหารจัดการโดยเกษตรกร ซึ่งในปี พ.ศ. 2557 มีศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชนต้นแบบ 94 ศูนย์ใน 76 จังหวัด และจะ

ขยายผลเป็น 882 ศูนย์ ในปี พ.ศ. 2558 เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนองค์ความรู้ การจัดการดินและการใช้ปุ๋ยที่ถูกต้อง และการบริการปัจจัยการผลิต ควบคู่กับการส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองเพิ่มขึ้น โดยบูรณาการร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ. 2557 - 2561 และเทศบาลตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จัดทำแผนงานโครงการให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ในการเสริมสร้างความรู้ด้านดินและปุ๋ย ให้เกษตรกรสามารถจัดการดินและใช้ปุ๋ยอย่างถูกต้อง ความรู้เรื่องการผลิตดินผสมเพื่อเพิ่มคุณภาพให้กับดิน โดยใช้วัสดุที่เหลือใช้ภายในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการการปลูกพืชของแต่ละชนิดเพื่อให้ผู้ปลูกพืชได้รับผลผลิตได้ตามที่ต้องการ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสมแก่กลุ่มเกษตรกร ในเขตตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จากการศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกร และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสม และผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มเกษตรกรและชุมชน จากการผลิตดินผสมใช้เอง การถ่ายทอดกระบวนการผลิตดินผสมจากวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ สามารถนำไปใช้ได้จริง และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในเรื่องการผลิตดินผสม ช่วยให้เกษตรกรมีความรู้ มีทักษะ เข้าใจในวิธีการผลิตทั้งหมด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกร และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสม ให้กับกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มเกษตรกรและชุมชน จากการผลิตดินผสมใช้เอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการถอดบทเรียนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสมแก่กลุ่มเกษตรกร ในเขต ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จากเก็บข้อมูลด้วยการประเมินความรู้ สัมภาษณ์ และสังเกตผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรและชุมชน

1. ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรท้องถิ่นชุมชนบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จำนวน 20 ราย ที่เข้ารับการอบรมความรู้ด้านการผลิตดินผสมทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ประกอบด้วย 1) แบบประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) แบบสัมภาษณ์ และ 3) การสังเกต พร้อมนำข้อมูลจากทั้ง 3 ส่วนมาวิเคราะห์ เพื่อให้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ด้วยรูปแบบและเนื้อหา การศึกษาเอกสาร บทความ ตำราทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีการจัดทำเป็นแบบสัมภาษณ์โดยแบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรด้านการประกอบอาชีพ การทำเกษตร และการเพาะปลูก เป็นแบบสัมภาษณ์ลักษณะปลายเปิด

ตอนที่ 2 ข้อมูลปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกรในชุมชน และต้นทุนการใช้สารเคมีเพื่อบำรุงดิน และสารเคมีอื่น ๆ เป็นแบบสัมภาษณ์ลักษณะปลายเปิด และแบบประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ

ตอนที่ 3 ความรู้และเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำเกษตร และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกร จากการศึกษาเยี่ยมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแปลงเกษตรของสมาชิกรายบุคคล

ตอนที่ 4 ผลและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้านความรู้ ทักษะในการผลิตดินผสม และพัฒนาบำรุงดิน ด้านเศรษฐกิจ การลดต้นทุนการใช้สารเคมี ด้านสังคม การฟื้นฟูสภาพดิน การใช้เทคนิคการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จากแบบประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ

ตอนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา เพื่อนำผลที่ได้ จากการสัมภาษณ์ หาข้อมูลที่ได้ จากข้อมูลทั้งหมด ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล มี 2 รูปแบบ คือ

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลด้านการเกษตร ที่สามารถสืบค้นได้จากผู้นำชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่ คือ เทศบาล สำนักงานเกษตรอำเภอ ผู้วิจัยจะติดต่อประสานงาน เพื่อขอข้อมูลโดยตรง

3.2 ข้อมูลจากภาคสนาม จะมีการเก็บข้อมูลในแต่ละเครื่องมือการวิจัย คือ 1) แบบประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ จะจัดเก็บในวันที่จัดกิจกรรมการอบรม 2) แนวสัมภาษณ์ จะจัดเก็บเป็นรายบุคคล ในช่วงที่ไปเยี่ยมสมาชิกกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น ชุมชนบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จำนวน 20 ราย และ 3) แนวการสังเกต ผู้วิจัยจะจัดเก็บบันทึก ในขณะที่ติดตามเยี่ยมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแปลงเกษตรของสมาชิกรายบุคคลอีกครั้ง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล จะเริ่มจากการนำข้อมูลดิบทั้งจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ข้อมูลทุติยภูมิ รวมถึงข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการประเมินความรู้ การสัมภาษณ์ และการสังเกต มาเข้าสู่กระบวนการจัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัย กลั่นกรองความถูกต้อง (Clean) ทำการวิเคราะห์โดยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบด้วยการรวบรวมวิธีการใช้ผู้สังเกต ทฤษฎี วิธีการ และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากแหล่งและมุมมองที่แตกต่างกัน โดยใช้เครื่องมือที่อ้างอิงจาก สุภางค์ จันทรวานิช (2549) เทียบเคียงข้อมูลจากทุกส่วน เพื่อเป็นการตรวจทานข้อมูลระหว่างกันของหลายแหล่ง พร้อมทั้งหาความสัมพันธ์เชื่อมโยง (Relation) และตีความหมาย (interpret) ของข้อมูล สรุปเป็นองค์ความรู้ และข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรบ้านธิ พบว่า มีการประกอบอาชีพ การทำเกษตร และการเพาะปลูกพบว่า บ้านธิ เป็นชื่อของตำบลและอำเภอบ้านธิ อยู่ในจังหวัดลำพูน ตั้งตามชื่อของลำน้ำแม่ธิ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาขุนแม่ธิ ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายไตลื้อ ไตยอง และไตยอน อันเป็นแหล่งเก่าแก่ของอาณาจักรสุโขทัยในอดีต สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบ มีลักษณะภูมิประเทศคือเป็นพื้นที่ป่าเขาที่มีความลาดชันและพื้นที่ราบ ใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัย ดินของพื้นที่มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย มีปัญหาในการดูดซับน้ำของเนื้อดินและการระบายน้ำค่อนข้างไม่ดีเท่าที่ควร ตำบลบ้านธิจะประสบปัญหาในฤดูร้อน จากสภาพความแห้งแล้งขาดน้ำ และเมื่อถึงหน้าฝน สภาพดินเก็บน้ำไม่อยู่ รวมถึงสภาพฝนทิ้งช่วง ทำให้เกิดผลกระทบต่อราษฎรที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม

2. ปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกรในชุมชน และต้นทุนการใช้สารเคมีเพื่อบำรุงดินและสารเคมีอื่น ๆ พบว่า ลักษณะของดินในพื้นที่ มีลักษณะดังนี้ 1) ชุดกลุ่มดินร่วนมีประมาณ 8 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งตำบล 2) ชุดกลุ่มดินราชบุรีมีประมาณ 2 เปอร์เซ็นต์ 3) ดินชุดเชิงรายเป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียว 4) ดินชุดพานพบบริเวณหมู่ที่ 2 บ้านป่าเปา 5) ดินชุดสันทราย เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหยาบ 6) ดินชุดลำปาง เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินร่วนปนทรายแปง 7) ดินชุดอุบล เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกดินยารมีการระบายน้ำค่อนข้างมากเกินไป 8) ดินชุดน้ำพอง เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกทรายดินลึก ระบายน้ำค่อนข้างมากเกินไป 9) ดินชุดท่ายาง เนื้อดินเป็น

พวกดินร่วนปนกรวดบนหิน เป็นดินที่มีชั้นกรวดหรือชั้นหิน ต้นกำเนิดอยู่ต้นมีการระบายน้ำดี และ 10) ดินบริเวณที่สูงชั้นหรือภูเขาเป็นกลุ่มดินที่ประกอบด้วยดินหลายชนิดทั้งดินลึกและดินตื้น มีเนื้อดินและความสมบูรณ์แตกต่างกันไปตามธรรมชาติของหินต้นกำเนิด รวมถึงลดต้นทุนการใช้สารเคมีเพื่อบำรุงดิน และสารเคมีอื่นๆอีกด้วย

3. ความรู้และเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำเกษตร และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกร พบว่า มีการถ่ายทอดความรู้ เกิดขึ้นจากการที่เกษตรกรในชุมชนแต่ละชุมชน จากการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน รวมถึงหน่วยงานทางการส่งเสริมการเกษตร หรือหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น จัดประชุม อบรม นำไปสู่การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายแบบหลวมๆ ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐ ได้มีการส่งเสริมให้เกษตรกรในท้องถิ่นมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพการเกษตร มีโครงการและกิจกรรม พร้อมสนับสนุนงบประมาณสู่ชุมชน ไม่เพียงแต่การอบรม แต่มีการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ทำให้การรวมกลุ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ประกอบกับเกษตรกรในช่วงนั้น ประมาณปี พ.ศ. 2559 มีความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องของการผลิตดินผสม โดยใช้วัสดุที่เหลือใช้ภายในชุมชน เกษตรกรกลุ่มผู้นำ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จึงได้มีการรวมตัวกันจึงร่วมกันตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น” นับเป็นกลุ่มเกษตรกร รุ่นที่ 1 เมื่อได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการผลิตดินผสมไปแล้ว กลุ่มเกษตรกรสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้

4. ผลและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้านความรู้ ทักษะในการผลิตดินผสม และพัฒนาบำรุงดิน ด้านเศรษฐกิจ การลดต้นทุนการใช้สารเคมี ด้านสังคม การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านสุขภาพ การลดอันตรายจากการใช้สารเคมี และด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสภาพดิน การใช้เทคนิคการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พบว่า จากการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจใฝ่รู้ในการร่วมกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ในชุมชนอยู่แล้ว เพราะต้องการพัฒนาการทำอาชีพเกษตรให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาบนฐานของการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดการลดต้นทุนในการผลิตให้ได้มากที่สุด รวมถึงการทำเกษตรที่ปลอดภัยจากสารเคมี จึงมักจะหาโอกาสในการร่วมกิจกรรมการอบรมให้ความรู้ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในแปลงเกษตรของตนเอง เช่น การอบรมภายใต้โครงการ 9101 การอบรมที่จัดขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาที่ดิน มหาวิทยาลัย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และหน่วยงานราชการต่างๆ ในพื้นที่ มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาดินและผลิตดินผสม ตามความต้องการของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น ที่อยากเรียนรู้การผลิตดินผสม เพื่อลดต้นทุนในการเพาะปลูกโดยไม่ใช้สารเคมี เนื่องจากสภาพดินมีความเสื่อมโทรมจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นระยะเวลานาน และการสนับสนุนกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเกษตรกรสมาชิก มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเกษตรกรสมาชิก ใน 2 ลักษณะ คือ 1) การจัดประชุมเฉพาะกลุ่มสมาชิก เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือหารือกันในเรื่องสำคัญ เช่น การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนดินผสมชุมชนไม่ไผ่ เป็นการขยายการผลิตดินผสม จากการผลิตและใช้เองในชุมชน ไปสู่การส่งออกเพื่อจำหน่ายไปสู่กลุ่มนอกชุมชน และ 2) การใช้โอกาสในการร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมการอบรม ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เป็นการหารือแบบไม่เป็นทางการ ในเวลาพัก หรือช่วงเวลาก่อนและหลังกิจกรรมการอบรม มีการปรึกษาหารือ รวมถึงการประชุมหมู่บ้าน การทำแผนชุมชน กิจกรรมเทศกาลของชุมชน ก็สามารถที่จะหารือและคุยกันได้ตลอด เนื่องจากสมาชิกอยู่ในพื้นที่ตำบลเดียวกัน และแต่ละหมู่บ้านก็ไม่ได้อยู่ห่างไกลกันมากนัก การคมนาคมสะดวกสบาย ในการประชุมลักษณะนี้ จะไม่มีการกำหนดประธาน หรือผู้นำการประชุมชัดเจน มีแต่ผู้ที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูล หรือเกษตรกรสมาชิกที่ต้องการหารือในประเด็นสำคัญแต่ละเรื่อง ตามโอกาส จึงถือว่าสมาชิกทุกคน มีปฏิสัมพันธ์กันในแนวราบ คือมีสถานะเสมอกันเป็นเครือข่าย และสลับเปลี่ยนกันเป็นผู้นำกลุ่ม การติดตามเยี่ยมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแปลงเกษตรของสมาชิก พบว่า กิจกรรมการติดตามเยี่ยมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแปลงเกษตรของสมาชิก เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะทำให้สมาชิก ได้เรียนรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ทางตรง

ให้แก่กัน โดยสมาชิกที่เป็นกลุ่มผู้นำ จะชักชวนสมาชิกคนอื่นๆ ไปเยี่ยมแปลงเกษตรของสมาชิก ที่ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องเทคนิค โดยเฉพาะในการทำดินผสมเพื่อไปใช้ในแปลงเกษตรของตนเอง สมาชิกสามารถเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้กับพืชผักที่ปลูกในแปลงของตนเอง เกษตรกรบางคน สามารถรู้สึกไปถึงว่าพืชผักแต่ละชนิด ควรใช้ดินผสมสูตรไหน ที่จะเหมาะสมที่สุด แต่ละคน มีอิสระที่จะพัฒนาสูตรดินผสมของตนเอง ไม่ได้มีการสร้างสูตรมาตรฐานเพื่อให้ทุกคนนำไปใช้ในสูตรเดียวกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของเกษตรกร คือ 1) มีวัตถุประสงค์ที่จะนำมาใช้ผสมแตกต่างกัน เกษตรกรมีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายแต่ละแปลงเกษตร เช่น เกษตรกรบางคนมีเปลือกลำไย บางคนมีเศษวัชพืช ใบไม้หลายชนิด หรือมีมูลสัตว์ หมู ไก่ วัวควาย แล้วแต่ว่าใครเลี้ยงสัตว์ประเภทใด และ 2) พืชที่ปลูกมีความหลากหลาย ทั้งข้าวในนา พืชเศรษฐกิจ ลำไย มะม่วง ผักหวาน หรือพืชผักสวนครัว เช่น คื่นช่าย ผักกาด ยังพบว่า การได้ไปเยี่ยมเพื่อนสมาชิกในกลุ่มเกษตรกร ไม่เพียงแค่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเฉพาะในเรื่องการผลิตดินผสมในแต่ละสูตรเท่านั้น แต่ยังสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงเทคนิคการเกษตรอื่นๆ เช่น การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การผลิตปุ๋ยหมักอินทรีย์ การทำจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองในการทำเกษตร เป็นการลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมีให้มากที่สุด และเป็นการใช้เทคนิคการเกษตรที่ปลอดภัยปลอดสารเคมี ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม รวมถึงเมื่อมีปัญหาที่จะปรึกษาหารือในเรื่องอื่น ๆ เช่น การขึ้นทะเบียนเกษตรกร ปัญหาการขายผลผลิต ปัญหาการใช้น้ำที่ไม่เพียงพอต่อการเกษตร เป็นต้น โดยทั่วไปแล้ว สมาชิกจะไม่นิยมที่จะใช้โทรศัพท์หรือการติดต่อออนไลน์ในการพูดคุยหารือกัน เนื่องจากมีความรู้สึกว่าการได้ไปพบปะกันซึ่งหน้า ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า

5. ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา พบว่า เกษตรกรบางราย คงปลูกพืชเชิงเดี่ยว ชนิดเดียวซ้ำในแปลงเกษตรเดิมต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตร ก่อให้เกิดสิ่งปนเปื้อนที่เป็นโลหะหนักธาตุต่าง ๆ เช่น สารหนู แคดเมียม ทองแดง และสังกะสี เกิดการตกค้างของสารกำจัดศัตรูพืชในสิ่งแวดล้อม รวมถึงการแพร่กระจายของสารกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์มากมายหลายประการ รวมถึงการทำลายแมลงหรือพืชที่ไม่ได้เป็นอันตรายต่อพืชที่เพาะปลูก เกิดการตกค้างของสารเคมีไม่เป็นที่พึงประสงค์ และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา พบว่า เกษตรกรควรลดปริมาณสารเคมีฆ่าศัตรูพืชที่ตกค้างในดินลงจนเหลือในระดับที่ไม่ก่อผลกระทบต่อสุขภาพ และฟื้นฟูสภาพหน้าดินในการปลูกพืช โดยเฉพาะพืชผักสวนครัวที่ใช้บริโภคในครัวเรือน เช่น การไถพลิกกลับหน้าดิน เพื่อลดระดับความเป็นพิษของสารจากผิวดิน การใช้ระบบชลประทาน หรือน้ำฝนเพื่อชะล้างสารนั้นออกจากพื้นที่ ใช้สารปรับปรุงบำรุงดิน เช่น ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ ปูน หรือสารปรับปรุงดินที่ไม่มีโลหะหนักปนเปื้อนสูงและอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน และ การงดเว้นกิจกรรมที่ทำลายหน้าดิน เช่น การเผาเศษวัชพืช กิ่งไม้ เปลี่ยนเป็นการจัดการขยะอินทรีย์ในแปลงเกษตร โดยการใช้เทคนิคการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การนำไปหมักกองไว้ เพื่อให้เปื่อยย่อยสลายไปตามธรรมชาติ และสามารถนำไปใช้เป็นส่วนผสมสำคัญของการผลิตดินผสมเพื่อปลูกพืชได้

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสมแก่กลุ่มเกษตรกรในเขตตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน” ได้ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้ทบทวนและเรียนรู้ถึงองค์ความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรให้เกิดการเรียนรู้ และการส่งเสริมศักยภาพชุมชน ที่สามารถแก้ไขปัญหาในการผลิตภาคเกษตร และสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้ จนส่งผลกระทบต่อพื้นที่ไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบจากการศึกษาที่เชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่ได้ทบทวนไว้ สามารถอภิปรายผล ตามประเด็นดังนี้ คือ

1. บริบทชุมชน ปัญหาคุณภาพดินในแปลงของเกษตรกร และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสมให้กับกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน พบว่า ชุมชนตำบลบ้านธิ สภาพทางกายภาพมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยต้นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญ มีทุนทางสังคม มีจำนวนประชากรที่อยู่ในวัย

แรงงาน สภาพสังคมและวัฒนธรรมมีลักษณะความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่จะเอื้อต่อการดำเนินตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2557) กล่าวว่าความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่าย จึงมีความกลมเกลียวกันในชุมชน ล้วนเป็นทุนทางสังคมของชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการใช้ที่ดินในการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 20 ปี ทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม ต้นทุนการผลิตสูงเพราะต้องใช้สารเคมีมากขึ้น การแก้ไขในระดับครอบครัว ทำให้ไม่มีพลังที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นที่มาของความริเริ่มในการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่นตำบลบ้านธิ จำนวน 20 ราย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการได้รับความรู้จากหน่วยงานของรัฐ โดยมีโครงการส่งเสริมให้เกษตรกรในท้องถิ่นมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพการเกษตร ที่สนับสนุนงบประมาณสู่ชุมชน ในด้านทรัพยากร วัสดุ ดิน และพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ทำให้การรวมกลุ่มมีความชัดเจน เกิดกิจกรรมการอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปใช้ในแปลงเกษตรของตนเอง ถือเป็นความพยายามในการสร้างเงื่อนไขที่นำไปสู่การสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ คือ การฟื้นฟูทรัพยากรดินที่เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ ทักษะของผู้นำชุมชนและเกษตรกรในการพัฒนาศักยภาพการผลิต การฟื้นฟูวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เอื้ออาทรกันในชุมชน รวมทั้งการหนุนเสริมจากภายนอก ทำให้ระบบเศรษฐกิจด้านเกษตรของครอบครัวและชุมชนยังคงดำรงอยู่ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตดินผสม การศึกษากระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตดินผสมของเกษตรกรในชุมชน พบว่า 1) เกิดความรู้เกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุของความเสื่อมโทรมของดินในแปลงเกษตรจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว 2) แนวทางการฟื้นฟูปรับสภาพดิน 3) การพัฒนาอาชีพเกษตร การแก้ไขปัญหาการผลิตอื่นๆ โดยลดการใช้สารเคมีลง เช่น การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การทำเกษตรผสมผสาน จัดว่าเป็นระบบในการจัดการความรู้ สอดคล้องกับ วิจารย์ พาณิช (2554) กล่าวว่าความรู้ที่ฝังอยู่ในคน กับความรู้ที่ชัดเจน ผสมผสานเชื่อมโยงกัน และการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ การเรียนรู้ร่วมกัน สิ่งที่สำคัญคือเป็นความรู้ที่มาจากความต้องการของชุมชน สอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2557) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่อาจเกิดได้เพียงเพราะมีคนสั่งให้ทำ มีคนให้เงินมาให้ทำ แต่ทำเพราะใจบอกรู้ว่าทำจึงเกิดได้ เศรษฐกิจพอเพียง “เกิดได้ถ้าใจปรารถนา” เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ด้วย “ปัญญา” ปัญญาเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครบวงจร” มีข้อมูลเชื่อมโยงข้อมูลเป็นความรู้ นำความรู้สู่การปฏิบัติ จากภาพรวมมีกิจกรรมหลักที่สำคัญ คือ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาดินและผลิตดินผสม กิจกรรมการเปลี่ยนแปลงเกษตรของสมาชิก กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเกษตรกรสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการจัดประชุมเฉพาะกลุ่มสมาชิก ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ การประชุมหมู่บ้าน การทำแผนชุมชน กิจกรรมเทศกาลของชุมชน และการติดตามเยี่ยมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแปลงเกษตรของสมาชิก สอดคล้องกับแนวคิดของ กนกกร จีนา และ อลงกรณ์ คุณตระกูล (2561) ปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ ที่ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ ผู้นำกลุ่มเกษตรกร ที่ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีวัฒนธรรมองค์กร แลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคคล การสื่อสารให้ทุกคนเข้าใจเป้าหมาย กิจกรรม แนวทาง มีกระบวนการและเครื่องมือ ช่วยให้พฤติกรรมของการแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้นได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น การวัดผล ด้วยการติดตามเยี่ยมเยือนแปลงเกษตรของสมาชิกแต่ละคนให้เห็นผลความเปลี่ยนแปลงโดยตรง การถ่ายทอดแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ ได้รับการปฏิบัติจนกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่ม สอดคล้องกับ ทองแดง ข้อนอก (2561) เรื่อง กระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิถีการเกษตรของชุมชน ตำบลพญาเย็น อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และผลการวิจัยของ กัลยา มิชมา, ลำปาง แม่นมาตย์ และ สุจินต์ สิม่า (2555) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา และพบว่า เกษตรกร มีการเรียนรู้และสร้างความรู้ โดยใช้วิธีการทดลองปฏิบัติและสังเกตผลในพื้นที่ตนเอง เกิดข้อค้นพบเทคนิควิธีการที่เหมาะสมจากประสบการณ์และบริบทแวดล้อมนั้น ๆ นำไปสู่การแก้ปัญหาพร้อมของกลุ่มหรือของชุมชน และมีการถ่ายทอดต่อเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยกลุ่มสมาชิกและเครือข่าย ซึ่งนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนได้ในระยะยาว

2. ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มเกษตรกรและชุมชน จากการผลิตดินผสมใช้เอง พบว่า การถ่ายทอดความรู้ในการผลิตดินผสม ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสมาชิกเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น ใน 5 ด้าน คือ

- 1) ด้านความรู้ ทักษะในการผลิตดินผสมมีการคิดค้นสูตรดินผสมที่ใช้เฉพาะในแปลงเกษตรของตน และการพัฒนาบำรุงดินในแปลงเกษตร ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น
- 2) ด้านเศรษฐกิจ ลดค่าใช้จ่ายจากการใช้สารเคมี และมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากผลผลิต การทำเกษตรแบบผสมผสาน มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนดินผสมขุยมะพร้าว ส่งออกเพื่อจำหน่ายไปสู่อกชุมชน
- 3) ด้านสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลั่นทม จอนจวบทรง และ ณธกร ธรรมบุญวิริศ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ การถ่ายทอดความรู้เรื่องผักพื้นบ้านของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย กระบวนการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับความรู้ท้องถิ่นและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่น มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย 3 กระบวนการย่อย ๆ คือ (1) กระบวนการถ่ายทอด (2) กระบวนการรับรู้ และ (3) กระบวนการสร้างความเข้าใจ และการเรียนรู้ โดยได้นำมาเสนอเป็นโมเดลการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นเรื่องผักพื้นบ้านของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่น ๆ มีเนื้อหาความรู้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ และผู้ถ่ายทอดความรู้ บริบทในการถ่ายทอดความรู้ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารข้อมูล โดยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารข้อมูลสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้เรื่องผักพื้นบ้านให้กับคนรุ่นใหม่ได้ กลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น มีความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่น ที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายช่วยเหลือแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม และการพัฒนาความรู้ ทักษะ ในอาชีพเกษตรเรื่องต่างๆ ผ่านช่องทางทางนโยบาย แผนงาน โครงการ ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชนในภาพรวมไปพร้อมกัน และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองแดง ช้อนนอก (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิถีการเกษตรของชุมชน ตำบลพญาเย็น อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา สภาพปัญหาการจัดการดินชุมชน ตำบลพญาเย็น และกระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิถีการเกษตรของชุมชน ตำบลพญาเย็น อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ชุมชนมีปัญหาการจัดการดิน ปัญหาด้านกายภาพของดิน สภาพดินตื้นมีกรวดและหินบนดินไม่อุ้มน้ำ ดินเป็นอุปสรรคในการไถพรวน และหน้าดินถูกชะล้างพังทลายได้ง่าย ดินมีค่าความเป็นกรด - ด่าง สูง ทำให้พืชไม่สามารถดูดซึมธาตุอาหารไปเลี้ยงลำต้นได้เต็มที่ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์เพราะปลูกพืชเชิงเดี่ยวมานาน และการสูญเสียอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารจากดิน จากการเผาตอซังและดินเสื่อมคุณภาพ กระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิถีการเกษตรของชุมชน ตำบลพญาเย็นมี 5 แนวทางได้แก่ (1) เรียนรู้สภาพที่แท้จริงของปัญหาต่าง ๆ (2) เรียนรู้ให้ได้หลักคิด (3) เรียนรู้และจัดการทรัพยากร (4) เรียนรู้ต้ององค์ความรู้ใหม่ และ (5) การสร้างกลุ่มและเครือข่าย ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว รวมถึงชุมชนบ้านอี้งมีการพัฒนาแผนแม่บทชุมชน 4) ด้านสุขภาพ เกษตรกรและครอบครัว มีการบริโภคอาหารปลอดภัยจากสารเคมี อยู่ในระดับที่ปลอดภัยทุกคน 5) ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สภาพดินที่เกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นระยะเวลานาน การใช้สารปรับปรุงบำรุงดินที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม งดเว้นกิจกรรมที่ทำลายหน้าดิน เช่น การเผาเศษวัชพืช กิ่งไม้ เปลี่ยนเป็นการจัดการขยะอินทรีย์ในแปลงเกษตร ความสอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงเน้นย้ำถึงหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประกอบด้วย (1) หลักการ "พอเพียง" และ "พออยู่-พอกิน" การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร (2) หลักการ "พึ่งตนเอง" สามารถพึ่งพาตนเอง ผลิตหรือบริโภคภายใต้ขอบเขต ข้อจำกัดของรายได้ (3) หลักการ "ระเบิดจากข้างใน" การริเริ่มโดยประชาชนในพื้นที่ มิใช่การริเริ่มจากภายนอก (4) หลักการ "ค่อยเป็นค่อยไป" ตามลำดับขั้นตอน มีความพอดี สมดุล รอบคอบ และสอดคล้องกับลักษณะของสังคมและภูมิสังคม (5) หลักการ "รวมที่จุดเดียว" การพัฒนาแบบผสมผสาน การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (6) หลักการ "การไม่ติดตำรา" ไม่นำเอาทฤษฎีหรือหลักวิชาการของผู้เฒ่ามาดำเนินการ โดยปราศจากการพิจารณาให้ถ่องแท้ด้วย

สติปัญญา (7) หลัก "การทำให้ง่าย" ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน สามารถแก้ปัญหาได้จริง (8) หลักแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ และ (9) หลักการ "ขาดทุน" คือ "กำไร" คือ ยึดผลสำเร็จแห่งความ "คุ้มค่า" มากกว่า "คุ้มทุน"

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

เกษตรกรในเขตตำบลบ้านธิมีความรู้ และสามารถแก้ไขปัญหาเรื่องดินที่เสื่อมสภาพ และนำมาทำให้เกิดความสมบูรณ์ ใช้ทรัพยากรและวัสดุที่มีอยู่ในพื้นที่จนเกิดประโยชน์สูงสุด ลดต้นทุน มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นช่วยเหลือและแบ่งปันทำให้คนในชุมชนเกิดความรักและสามัคคี รวมถึงการพัฒนาอาชีพเกษตรกร สร้างรายได้จากการทำดินผสมขาย พัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความรู้และทักษะการพัฒนาบำรุงดินที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดค่าใช้จ่ายจากการใช้สารเคมี มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนดินผสมขุยไม้ไผ่ ส่งออกเพื่อจำหน่ายไปสู่กลุ่มชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สร้างเครือข่าย ติดต่อประสานงาน จนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานด้านเกษตรในพื้นที่ตามความต้องการของชุมชน นำไปสู่การพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน หรือองค์กรธุรกิจ ควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน โดยสนับสนุนวิชาการ งบประมาณ ในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรของชุมชน สนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มและเครือข่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในการพัฒนาการเกษตรปลอดภัย การทำดินผสมเพื่อใช้ในชุมชนและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา และควรส่งเสริมยกระดับให้เป็นนโยบายระดับประเทศ

2. ควรบรรจุแผนการพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาการเกษตรปลอดภัย การทำดินผสมในชุมชน เข้าไปในแผนขององค์กรปกครองท้องถิ่น สำนักงานอำเภอ สำนักงานพัฒนาจังหวัด และมีงบประมาณ และมีกลไกในการสนับสนุน กำกับติดตาม ให้เกิดการปฏิบัติจริง

3. ควรมีการบูรณาการแผนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริม สนับสนุน ให้กลุ่มเกษตรกรในชุมชน ได้มีกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง กลุ่ม และเครือข่ายในชุมชน ในการทำเกษตรแบบปลอดภัย มีการถอดบทเรียนความสำเร็จ นำเสนอ และเผยแพร่สู่สาธารณะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย โดยทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย ที่จะช่วยคิดค้นและพัฒนาสูตรดินผสมที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือการคิดค้นเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ประหยัดต้นทุนและเวลา ในการผลิตดินผสม และการทำการเกษตรปลอดภัย

2. ควรมีการศึกษาวิจัย ในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งตนเอง

3. ควรมีการศึกษาวินิจฉัยแนวทางการถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรปลอดภัย และสูตรดินผสม ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชน การทำหลักสูตรการเรียนรู้ของท้องถิ่น รวมทั้งสื่อการเรียนการสอน ที่มาจากองค์ความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติของเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กนกกร จีนา และ อลงกรณ์ คูตระกูล. (2561). กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน: กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 59-80.
- กรมการปกครอง. (2559). *รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน จังหวัดเชียงใหม่*. สืบค้น 10 ตุลาคม 2562, จาก http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2561). *หมอดินอาสา*. สืบค้น 10 ตุลาคม 2562, จาก http://www.ddd.go.th/WEB_WorldSoilDay/Data/Knowledge/Mordin_TH.pdf
- กัลยา มิชะมา, ลำปาง แม่แนวมาตย์ และ สุจินต์ สิมารักษ์. (2555). กระบวนการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา. *วารสารวิจัย มช. (ฉบับบัณฑิตศึกษา)*, 12(2), 128-139.
- ทองแดง ช้อนอก. (2561). *กระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิถีการเกษตรของชุมชน ตำบลพญาเย็น อำเภอบางบาล จังหวัดนครราชสีมา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน).
- ล้นทม จอนจวบทรง และ ณธกร ธรรมบุญวิริศ. (2552). *กระบวนการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ กรณีศึกษาการถ่ายทอดความรู้เรื่องผักพื้นบ้านของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*. สมุทราสาร: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- วิจารณ์ พานิช. (2554). *การจัดการความรู้: ฉบับนักปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 14)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2557). *เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). *รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2562*. สืบค้น 10 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.onep.go.th/ebook/soe/soereport2019.pdf>

